DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2024.3.15
CZU: 352(478-25)(091)
Orcid ID: 0000-0002-6438-9567

Orașul meu

ION COSTIN – UNIFICATOR DE ȚARĂ ȘI PRIMAR DE CHIȘINĂU

Larisa NOROC

Doctor în istorie, conferențiar universitar, șefa Catedrei istorie și științe sociale, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău.

Domenii de preocupare: istorie, patrimoniu, științe politice. Autor a cca 70 de lucrări științifice, coordonator și editor a mai multor materiale ale conferințelor, precum: *Cercetarea istoriei și patrimoniului cultural local în contextul dezvoltării durabile a societății*. Chișinău: CEP UPS, 2021. Autoare a lucrării: *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918–1940)*, Chișinău, UPSC, 2009.

Serafim ISAC

Doctor în filologie, cercetător științific. În perioada 2015–2019, primar în satul Ghidighici, mun. Chișinău. Cca patru decenii a fost cadru didactic la Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării din cadrul USM.

Domenii de preocupare: mass-media, istoria localității, istoria culturii, activitate publică locală.

Ion Costin – unificator de țară și primar de Chișinău

Rezumat. În studiu se pune în evidență opera complexă a avocatului, omului de stat și a publicistului Ion Costin. Se elucidează activitatea tumultoasă și plină de determinare a protagonistului în renașterea culturală, politică, economică a Basarabiei. S-a implicat în activități de susținere a activității de iluminare a societății basarabene prin diseminare de literatură, dezvoltarea științei de carte, scriere de articole prin care sensibiliza probleme stringente ale Basarabiei și poporului român. În calitate de primar de Chișinău a făcut investiții în cultură și educație, a organizat și coordonat efectuarea unor proiecte edilitare și economice importante. Conștientizarea importanței accesului omului la informație, a contribuit la dezvoltarea mass-mediei interbelice românești – presei și radioului. S-a manifestat ca o personalitate de prim-rang a vieții publice din Basarabia interbelică. Cercetarea are la bază izvoare istorice inedite și literatura de specialitate.

Cuvinte-cheie: Ion Costin, avocat, publicistică, primar, Chișinău, Basarabia, interbelic.

Ion Costin – Unifier of the Country and Mayor of Chișinău

Abstract. The study highlights the complex work of the lawyer, statesman and publicist Ion Costin. It elucidates the tumultuous and determined activity of the protagonist in the cultural, political and economic renaissance of Bessarabia. Ion Costin was deeply involved in supporting activities aiming at enlightening the Bessarabian society by disseminating literature, spreading knowledge and education, writing articles through which he raises awareness of the imperative problems of Bessarabia and the Romanians people. As the mayor of Chișinău, he made investments in culture and education, organized and coordinated the implementation of important administrative and economic projects. The awareness of the importance of people's access to information contributed to the development of the Romanian interwar mass media – press and radio. He manifested himself as a leading figure in the public life of interwar Bessarabia. The present research is based on original historical sources and specialized literature.

Keywords: Ion Costin, lawyer, publicist, mayor, Chișinău, Bessarabia, interwar.

Un loc aparte în pleiada intelectualilor care, deveniți membri ai Sfatului Țării, au contribuit la Unirea Basarabiei cu România, l-a deținut Ion Costin (19.01.1887, Ghidighici, jud. Chișinău – 14.01.1940, București, înmormântat la Cimitirul Central Ortodox din Chișinău) – om politic, avocat și publicist [1].

Ion Costin s-a născut într-o familie cu tradiții intelectuale și de serviciu public [2], care stăpânea o moșie în localitatea Ghidighici. Tatăl său, Timofei Costin, deținuse diferite funcții de stat: consilier titular (de stat), registrator colegial, iar mama lui Ion Costin, Eugenia era casnică.

A absolvit Gimnaziul de Băieți nr. 1 din Chișinău (1906). Își dorea să devină inginer, și chiar susținuse examenele de admitere la Academia Agricolă Petrovsko-Razumovsky din Moscova [3, p. 537], dar a renunțat curând la această idee. Dar, probabil din motive de ordin financiar [4], ori din cauza că academia era de tip închis: studenții locuiau în căminul instituției, iar cei patru ani de învățământ se considerau ani în serviciul de stat. La recomandarea fratelui său Vasile, avocat la Moscova, s-a înscris la Facultatea de Drept a Universității din Moscova. Studența lui moscovită a durat însă foarte puțin: chiar în anul întâi, I. Costin aderase la mișcarea revoluționar-socialistă și s-a implicat în activitățile ilegale ale acesteia. În 1907, a fost arestat și întemnițat la închisoarea Butîrka [5]. Fiind ajutat de prieteni, a reușit să evadeze și să plece la Chișinău, ulterior la Iași, cu pașaportul unui amic, iar cu susținerea și la îndrumarea lui Constantin Stere – în Europa (Elveția, Italia, Franța).

În anii de peregrinare prin Europa, I. Costin s-a întâlnit, la Lausanne, cu mai mulți reprezentanți ai social-democraților, inclusiv cu V.I. Lenin, despre care I. Costin afirma, în memoriile sale, că „nu l-a marcat" [6]. Autorii lucrării enciclopedice *Figuri basarabene* notează că, în timpul aflării în străinătate, I. Costin acționa în interesele Basarabiei. La întoarcere, s-a stabilit la Iași, unde și-a luat, în 1911, licența în drept. În 1912 a obținut cetățenia română și, un timp, a fost avocat la Tulcea [7]. Ulterior, s-a transferat la București, unde practica avocatura la

Ion T. Costin (1887–1940)

Căile Ferate și preda limba rusă la Școala Militară de Artilerie.

La București a aderat la Societatea *Milcovul*, condusă de Zamfir Arbore [8]. Inspirat de ideea reîntregirii țării, a început activitatea de ziarist, făcând comentarii politice, istorice referitoare la problema basarabeană și a statelor balcanice, pentru ziarul *Adevărul de joi*, un supliment literar și artistic al ziarului *Adevărul* (1888–1916) [9]. A elaborat studii la comanda Editurii *Liga pentru Libertatea Basarabiei* [10].

În 1917 a revenit în Basarabia, unde s-a încadrat activ în mișcarea națională. A continuat să scrie pentru ziarele *Cuvânt Moldovenesc* (redactor și editor N.N. Alexandri, redactor S. Murafa), *Sfatul Țării* (redactor N.N. Alexandri), *Dreptatea* [11, p. 32]. A aderat la Partidul Național Moldovenesc [12, p. 9] în același an, fiind înaintat de către acesta în funcția de deputat în Sfatul Țării. În 1920, din primele zile de după fondarea Partidului Național Liberal, s-a asociat acestui partid.

Unul dintre cei cca 30 de deputați cu studii juridice care au avut mandat în Sfatul Țării, a făcut parte din Comisia I Redactare, Comisia a II-a de Redactare, Comisia Declarații și Statute. Având mandat validat pentru perioada

21.XI.1917 – 27.XI.1918, a aderat la fracțiunea Blocul Moldovenesc. La 27 martie 1918, împreună cu alți 85 de deputați, a votat Unirea Basarabiei cu România. A deținut funcții importante de stat, precum cele de director de interne în cadrul Directoratului Republicii Moldovenești; director al agriculturii, comerțului și industriei, președinte al Instituției de Stat [13]. *Casa Noastră*, responsabilă de exproprierea și împroprietărirea cu terenuri de pământ; co-director al Băncii Naționale. În calitate de director de interne, a emis, în 1918, ordinul cu privire la elaborarea corespondenței oficiale în limba română [14]. După Unire, a fost deputat și senator de Lăpușna, vicepreședinte al Senatului Parlamentului României. În anii 1930, a fost ales viceprimar, apoi primar al Chișinăului (1933–1937) [15, p. 445]. În această funcție a demonstrat însușiri alese de bun organizator și administrator. Cu ocazia împlinirii a 500 ani de la prima atestare documentară a orașului Chișinău, a organizat un program ce i-a impresionat în mod deosebit pe chișinăuieni. Un alt proiect administrativ important în care s-a implicat primarul I. Costin a fost construirea unui drum de piatră între satul său natal, Ghidighici și municipiul Chișinău.

O altă dimensiune, complementară activității politice și administrative, dar la fel de importantă pentru tabloul de ansamblu al personalității lui I. Costin, a fost publicistica sa. A fondat două ziare: *Dreptatea* – organ al PNL și cotidianul *Gazeta Basarabiei* [16], în paginile cărora se reflectau nu doar evenimentele sociale și culturale locale, ci și cele din țară și de peste hotare. A publicat mai multe articole consacrate problemei agrare în ziarul *Foaia Plugarilor*. Sub pseudonimul Gh. Dighiș, inspirat din numele satului natal, a publicat în 1915 lucrarea *Sub jug străin*, dedicată destinului vitreg al Basarabiei sub regim țarist. În 1937, la Chișinău, i-a apărut lucrarea consacrată conducerii municipale în anii 1934–1936, în care este reflectată activitatea sa de modernizare a orașului Chișinău [17]. Implicarea sa neobosită a condus la apariția la Chișinău, în 1939, a postului Radio Basarabia, în centrul orașului fiind instalată una dintre cele mai puternice stații radio din țară.

I. Costin s-a stins din viață în 1940, când ar mai fi putut face încă multe pentru Basarabia, dar cel puțin nu a văzut cotropirea ei de către trupele sovietice.

Lucrarea *Sub jug străin*, semnată cu pseudonimul Gh. Dighiș, a fost editată sub egida Editurii *Liga pentru libertatea Basarabiei*.

I. Costin a abordat aici mai multe probleme importante cu o relevanță specială pentru societatea basarabeană de la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX. Stilul, vibrant și energic, îi trăda tinerețea, iar în textul lucrării se întrevăd tumulturile sufletești ale suferinței unui neam. În introducere, autorul oferă argumente în sprijinul apartenenței românești a teritoriului dintre Prut și Nistru, parte componentă a Moldovei, anexat de către Imperiul Rus. I. Costin justifică originea română a locuitorilor din Basarabia prin invocarea unor trăsături specifice națiunii române: prezența limbii comune, a credinței și obiceiurilor comune, strămoșii comuni, modul de viață, memoria colectivă, istoria comună. Potrivit autorului, „limba, credința, obiceiurile sunt forțe morale dătătoare de viață națională, care au stat strajă sfântă a existenței națiunii române" [18, p. 8].

În primul capitol, autorul a scos în evidență mijloacele prin care imperiul țarist a încercat să șteargă memoria colectivă – un factor important în consolidarea națiunii. Drept instrumente esențiale ce serveau acestui scop sunt descrise rusificarea prin școală, biserică și armată, colonizarea cu elemente etnice străine, cooptarea și asimilarea elitelor locale, dar și deportările a mii de moldoveni în stepele Siberiei [18, p. 8]. În accepția autorului, în pofida măsurilor brutale de deznaționalizare și colonizare, țarismul nu a reușit să schimbe originea și conștiința românilor din Basarabia, iar colonizarea cu alte popoare s-a soldat cu românizarea acestora [18, p. 10]. În acest context, I. Costin prezenta opiniile lui P. Kruşevan și P. Batiuşkov față de situația din Basarabia. Naționalistul rus P. Kruşevan scria, de exemplu, în *Basarabianul* că moldovenii sau românii formează marea majoritate a populației basarabene, „...vorbesc într-un dialect stricat latin,

cu amestecul multor cuvinte slave" [18, p. 10]. Iar istoricul P. Batiușkov, în lucrarea *Basarabia* (1892), recomanda eficientizarea rusificării prin implicarea școlii și bisericii, pentru a face ca țăranul din Basarabia să devină măcar pe jumătate rus. În acest context, I. Costin constata că „probabil din acest considerent limba rusă este obligatorie pentru toate disciplinele din sistemul educațional din Basarabia".

În compartimentul *Brutalitate și falsificare*, I. Costin acuza regimul țarist de mai multe vicii, printre care expansionismul și încălcarea drepturilor popoarelor. Autorul constata că, în urma războiului ruso-turc din 1877–1878, Imperiul Rus, care „îmbrăcase haina morală a principiului eliberator", nu s-a sfiit să răpească trei județe din sudul Basarabiei: Cahul, Bolgrad, Ismail [19, p. 303]. Și aceasta, potrivit autorului, s-a întâmplat chiar dacă România se implicase în războiul împotriva turcilor, cu toate actele de eroism ale soldatului român la Grivița, Rahova, Plevna, pe câmpurile Bulgariei, cu toate ajutoarele materiale substanțiale.

Meditând asupra mobilizării tinerilor basarabeni în armata țaristă, Costin observa că aceștia erau trimiși pentru patru ani în regiuni îndepărtate ale imperiului: Polonia, Siberia, Caucaz sau în alte puncte fierbinți. Necunoscând limba, soldatul basarabean era supus unor tratamente denigratoare, ceea ce se solda cu nenumăratele cazuri de suicid în rândul ostașilor „născuți pe pământul glorios al lui Ștefan cel Mare" [18, p. 19].

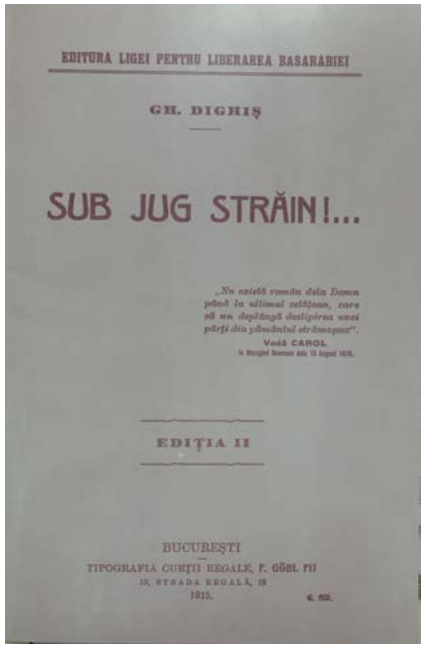
O altă acuzație pe care o aducea Costin guvernării imperiale ruse din Basarabia era samavolnicia, neglijarea drepturilor omului, corupția și fărădelegea. Potrivit autorului, majoritatea guvernatorilor Basarabiei erau militari (I. Hartingh, I. Kalagheorghe, A. Bahmetiev, I. Inzov ș.a.), iar metodele ilegale au devenit instrumentele obișnuite ale regimului [18, p. 14]. Elementul român din Basarabia era marginalizat și din punct de vedere politic. În prima Dumă din 1906, considerată cea mai liberală instituție, nu a fost trimis în calitate de reprezentant niciun vorbitor de limbă română din Basarabia [18, p. 29; vezi și 20, p. 552].

O altă învinuire ține de brutalitatea și aviația cu care erau exploatate resursele naturale și bunurile țării [18, p. 15]. Potrivit lui I. Costin, după colonizare, Basarabia a fost împănată cu pleava cinovnicilor asupritori, care s-au năpustit ca „lăcustele asupra pământului roditor […] Nesfârșitele păduri au început să fie tăiate și vândute încetul cu încetul îmbogățind cinovnicii ruși și […] sărăcind populația" [18, p. 22]. Pe lângă secătuirea resurselor naturale, Basarabia a fost văduvită și de numeroase bunuri patrimoniale: manuscrise, hrisoave domnești, copii de cronici, bucoavne, cărți religioase din mănăstirile basarabene, din biblioteca Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia, din colecții private etc. [21, p. 6].

Însă acuzația finală pe care a adus-o I. Costin conducerii țariste a fost ignoranța culturală în care aceasta a ținut populația dintre Prut și Nistru. În opinia tristă a autorului „astăzi nu mai există nicio școală românească în toată Basarabia, de la Hotin și până la Chilia […]. Cea mai neagră neștiință, iată rezultatul operei de rusificare a guvernului țarist. Nicăieri în lume nu este mai multă lipsă de cultură ca în frumoasa Basarabie. Toți șarlatanii sunt lesne crezuți de poporul incult. Secte religioase, idei anarhice […] mișcări, ce nu sunt decât operă de provocatori plătiți, câștigă cu înlesnire teren în populația trăită în ignoranță" [18, p. 16, 19]. Lucrarea cuprinde și câteva imagini, care înfățișează ciobani, copii, biserici, sate.

Cealaltă lucrare a lui Ion Costin, *Activitatea edilitară a Consiliului municipal din Chișinău*, editată la Chișinău, în 1937, descrie activitatea primarului Costin în anii 1934, 1935, 1936. Ea include câteva capitole cu privire la edilii Chișinăului, istoricul Chișinăului, activitatea edilitară, financiară. La începutul lucrării apar o serie de fotografii, în care sunt reprezentați regele Carol al II-lea, membrii cabinetului de miniștri al României, echipa de conducere a Chișinăului – primarul I.T. Costin, viceprimarii D. Apostolescu și F. Ghinsberg, avocatul C. Stoica, cei 49 de consilieri ai orașului, între care profesori (A. Boldur, D. Hadjimov, I. Nica) juriști (P. Halippa), medici (N. Siminel), foști membri ai

Sfatului Țării (Șt. Balamez, P. Halippa, I. Valuța), demnitari (D. Bogos), oameni de cultură (C. Sachelarescu), preoți (L. Trofimov, I. Țirelson).

La compartimentul *Istoricul Chișinăului,* autorul precizează limitele temporale la care se referă – între fondarea localității, în anul 1436, și anul 1936 [22], ultimul în care I. Costin s-a aflat la conducerea municipiului. Edilul a insistat cu imparțialitate asupra unor momente triste și fericite din istoria Chișinăului în perioada țaristă. Cele triste au fost marcate de pierderea autonomiei după venirea țarului Nicolai I, în 1829, de rusificarea acerbă a provinciei [23], de interzicerea limbii române în administrație și biserică, de împingerea elementului etnic indigen spre suburbiile orașului, de acțiunile antisemite din 1903 etc. [24]. Cu toate acestea, edilul concluzionează că transformările forțate de după 1812 nu au preschimbat „sufletul moldovenesc și dulcele grai românesc de pe vremea cronicarilor" [17, p. 27]. Perioada relativ mai prosperă de 1876 a fost marcată de finalizarea căii ferate Chișinău-Odessa, investiții edilitare în pavarea unor străzi, crearea rețelei de transport public (tramvai), construirea uzinei electrice, apeductului, a unor clădiri publice, dezvoltarea comerțului. În 1906, la Chișinău, din inițiativa avocatului M. Gavriliță, a apărut primul ziar moldovenesc, *Basarabia,* exponentul mișcării naționale moldovenești, urmat de *Viața Basarabiei*, *Moldovanul* (1907), *Luminătorul* (1908), *Sfatul Țării* (1913). În 1918, tot aici, parlamentul basarabean Sfatul Țării a votat reîntregirea teritoriilor românești. I. Costin amintește și că, în 1877, pe timpul războiului ruso-româno-turc, Chișinăul a devenit un centru important de alimentare militară, iar declarația de război împotriva turcilor a fost semnată de Alexandru al II-lea la Chișinău, în casa boierului moldovean Catargi.

Compartimentul *Activitate edilitară* conține o descriere a străzilor, edificiilor publice (primăria, școli, bănci etc.) și a unor clădiri aflate în curs de construcție la momentul scrierii cărții. Se menționează, de exemplu, Teatrul Municipal, care, conform formulării din textul lucrării, renăștea din ruinele vechii clădiri a Teatrului Național de la unul din colțurile grădinii publice. În timpul mandatului lui I. Costin, au fost pavate mai multe străzi, s-au regenerat întreprinderile municipale, s-a extins rețeaua de iluminare electrică stradală, au fost modernizate piețele, s-a reorganizat abatorul, a fost construită o baie publică, s-au construit arteziene pentru alimentarea Chișinăului cu apă potabilă, s-au amenajat grădinile publice, s-au organizat plantări de arbori și o mulțime de alte acțiuni speciale.

Un loc aparte în lucrarea analizată revine politicii culturale a administrației chișinăuiene. Investițiile în cultură și educație, se afirmă în lu-

crare, au consecințe directe asupra atitudinii față de muncă, relațiilor din familie, modului de viață, întreținerii casei, valorilor cultivate etc. [17, p. 31]. După cum considera autorul, susținerea activităților culturale „formează caracterul național" [17, p. 157]. Astfel, în perioada 1934–1936 administrația municipiului a susținut prin investiții și reparații 68 de instituții de învățământ, grădinițe, școala de artă și meserii (unde copiii învățau fără a plăti taxe, transformată ulterior în liceu industrial). În centrul atenției s-a aflat biblioteca municipală, care a fost înzestrată cu carte românească. Cu concursul unei comisii, constituită din I. Costin și consilierii municipali Pan. Halippa, C. Sachelarescu, H. Dăscălescu, A. Boldur, a fost creat Conservatorul Municipal de Muzică și Artă Dramatică, condus de M. Bârcă, care avea două trepte de învățământ: elementar (4 ani) și secundar (7 ani – pian, vioară, violoncel); (5 ani pentru instrumente de suflat, canto). Au fost susținute activitatea Școlii de Arte Frumoase, a teatrului municipal [25].

Un merit deosebit al primarului I. Costin a fost amenajarea mai multor cimitire ale orașului. Menționăm în mod special lucrările efectuate la Cimitirul Eroilor [26], unde au fost înhumați participanți la primul, mai târziu și din al doilea război mondial. Cimitirul a fost înconjurat cu un grilaj de fier, aleea principală a fost pavată. S-au instalat o rețea de canalizare și un apeduct, rețea electrică, latrine publice [27]. Toate lucrările edilitare efectuate erau justificate prin cifre și dări de seamă cu privire la cheltuieli.

Ion Costin a fost o personalitate marcantă atât pentru Basarabia, cât și pentru România în ansamblul ei. Competențele, erudiția, abilitățile și le-a îndreptat spre edificarea statului național, dezvoltarea valorilor naționale, consolidarea memoriei colective, emancipării populației dintre Prut și Nistru, modernizării Chișinăului.

Referințe bibliografice:

1. Predescu, L. *Enciclopedia României*. București: Cugetarea, 1940; Colesnic, Iurie. *Sfatul Țării. Enciclopedie*, Chișinău: Museum, 1998; Chiriac, Al. *Membrii Sfatului Țării (1917–1918). Dicționar*. București: Editura Fundației Culturale Române, 2001; *Chișinău. Enciclopedie*, Chișinău: Museum, 1997.

2. Străbunicul său a fost protopopul Stăvărachi Costin, personalitate chișinăuiană remarcabilă de la începutul sec. XIX. Prin contribuția acestuia a fost ridicată Biserica Sf. Gheorghe (1814–1821). Vezi: *Comisiunea Monumentelor istorice: secția din Basarabia*, Chișinău, 1928, p. 76-79.

3. Брокгауз, Ф.; Ефрон, И. *Иллюстрированный энциклопедический словарь*, Moscova: ЭКСМО, 2008./ Brokgauz, F.; Efron, I. Illystrirovannyi entziklopedicheskiy slovar', Moskva: EKSMO, 2008.

4. Din cauza mijloacelor financiare insuficiente, Ion Costin căuta o instituție de învățământ care să-i permită să muncească în paralel cu studiile, pentru a-și câștiga existența. Disponibil la: https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2011/02/25/ion-costin-primar-al-chisinaului-in-1933-1937/ (accesat: 23.02.2024).

5. Ion Costin a făcut parte din secțiunea teroristă a partidului socialist revoluționar, care își propusese să provoace o explozie la închisoarea Butîrka, urmărind eliberarea câtorva deputați de stânga, fapt pentru care a fost arestat.

6. Disponibil la: https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/2011/02/25/ion-costin-primar-al-chisinaului-in-1933-1937/ (accesat: 04.01.2024).

7. Timpul, 13 august, 2014. Disponibil la: https://www.timpul.md/articol/personalitatea-zilei--ion-t--costin-62311.html?action=print (accesat: 15.01.2024).

8. Societatea Milcovul avea drept scop ajutorarea emigranților basarabeni și întreținerea legăturilor cu mișcarea moldovenească din Basarabia. Societatea avea nuclee la Moscova, Kiev, Petrograd. Atât în Basarabia, cât și în alte centre venea, din partea societății, clandestin, literatură română, ziare și broșuri. Disponibil la: http://romanism.ro/costin-t-ion/ (accesat: 12.02.2024).

9. *Adevărul de joi* a apărut ulterior cu titlul *Adevărul ilustrat*. A fost un ziar enciclopedic care își propunea să înregistreze cele mai importante evenimente politice. În paginile acestui supliment au publicat articole N. Iorga, G. Galaction, Șt. Basarabeanu, A. Gorovei ș.a.

10. Liga pentru Libertatea Basarabiei a fost o editură bucureșteană, (str. Calea Victoriei, nr. 29) care își propunea să familiarizeze opinia publică românească cu problemele românilor de peste Prut. Editura a inițiat elaborarea și publicarea unei serii de broșuri, care urmăreau și scopul emancipării naționale, unele dintre ele fiind aduse în Basarabia.

11. *Dreptatea* – ziar oficial al Partidului Național Liberal, care a început să fie editat din 08.XI.1920. Vezi: Burlacu, V. *Istoria contemporană a românilor, partea I (1918–1940)*, vol. II. Chișinău: Învățătorul modern, 2016.

12. Partidul Național Moldovenesc, constituit la

3 aprilie 1917, era format din majoritatea deputaților de origine română ai Sfatului Țării. Vezi: Burlacu, V. op. cit.

13. Conform relatărilor justificate de documente ale istoricilor I. Negrei, M. Taşcă, din cca 150 de deputați ai Sfatului Țării au votat Unirea 86 (reprezentanți ai Blocului Moldovenesc și Fracțiunii Țărănești), 36 s-au abținut de la vot (cu precădere reprezentanții minorităților naționale) și 3 au votat împotrivă.

14. Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală a Arhivelor Naționale, F. 339, d. 1, inv. 5, f. 72.

15. Xenofontov, Ion Valer. *Administrația Chișinăului interbelic: tendințe de modernizare*. În: Latinitate, Romanitate, Românitate, conferință științifică internațională. Ediția a 7-a, Chișinău, 2-4 noiembrie 2023 /coordonatori: Igor Șarov [et al.]; referenți științifici: Demir Dragnev, Dan Cepraga, Chișinău, Lexon-Prim; Oradea, Ratio et Revelatio, 2023.

16. *Gazeta Basarabiei* a activat în perioada 1935–1940.

17. *Activitatea edilitară a Consiliului municipal din Chișinău. Campaniile 1934–1935–1936 sub primariatul d-lui I.T. Costin*, Chișinău, 1937, 228 p.

18. Dighiș, Gh. [I. Costin], *Sub jug străin,* ediția II, București: Tipografia Curții Regale, 1915

19. *Congresul de la Berlin din 13 iunie – 13 iulie, 1878*. În: Enciclopedie de istorie universală, Chișinău: All Educational, 2003.

20. Enciclopedie de istorie universală.

21. Bogaci, Gh. *Pagini de istoriografie literară*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1970.

22. În 1936, ținând cont de statutul orașului – al doilea ca mărime după București din spațiul României întregite – Ion Costin a decis să celebreze cele cinci secole de la prima lui atestare documentară cu un fast deosebit. Celebrarea repetată a 500 de ani ai municipiului, în anul 1966, a fost de fapt un subterfugiu al conducerii comuniste, care dorea să justifice astfel obținerea de fonduri suplimentare. Disponibil la: http://romanism.ro/costin-t-ion/ (accesat: 10.04.2018).

23. Cărțile românești, chiar și cele bisericești, au fost confiscate și arse.

24. Atrocitățile antisemite din zilele de 6–7 aprilie 1903 săvârșite de persoane declasate din Imperiul Rus, susținute de ohranka (poliția secretă) țaristă și soldate cu aproape 50 de evrei uciși, 600 de răniți (dintre care 92 de răniți grav), zeci de case și magazine jefuite și devastate au intrat în istorie sub numele de „Pogromul de la Chișinău". Doi ani mai târziu, a mai avut loc un pogrom, cu mai puține victime. Evenimentele anilor 1903-1905 au determinat o mare parte din comunitatea evreiască din Moldova să emigreze. Vezi: 17, p. 28.

25. Unii oameni de teatru, nemulțumiți de hotărârea de a închide Teatrul Național, au făcut eforturi considerabile pentru a redeschide instituția teatrală. La 12 decembrie 1936, cu susținerea primăriei orașului Chișinău, care a alocat în acest scop 2 000 000 lei, a fost deschis Teatrul Municipal, în sala Colizeum. Directori artistici ai teatrului au devenit Aurel Maican și Corneliu Sachelărescu. Primii pași ai activității teatrului au avut succes. Din actorii locali ai fostului Teatru Național din Chișinău și Iași s-a creat un ansamblu de operetă, comedie și dramă. Stagiunea a început cu operetele *Altețea sa iubește, Zvăpăiata, Dragostea unui chirurg dement* ș.a. Au fost organizate turnee prin Basarabia. Însă aceste încercări, fiind lipsite de o susținere financiară serioasă, n-au putut readuce la viață fostul teatru național basarabean. În 1937 s-a făcut o încercare de a repara capital teatrul din Chișinău. Oficialitățile din București chiar promisese primarului I. Costin un ajutor financiar pentru construirea noului teatru. La 1940 la Chișinău a venit în vizită prim-ministrul G. Tătărăscu. Primarul P. Șaibler i-a amintit ministrului de promisiunea făcută, dar i s-a răspuns că nu ar fi momentul potrivit. Începea războiul. Vezi: Noroc, Larisa. *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918–1940)*. Chișinău: UPSC, 2009, p. 108.

26. Complexul memorial Cimitirul Eroilor este un monument istoric amplasat pe strada Decebal 17 din mun. Chișinău. Aici au fost înmormântați soldați de diferite etnii, participanți la cele două războaie mondiale.

27. În perioada 1927–1938, Cimitirul Eroilor a fost amenajat de către Așezământul Național Regina Maria pentru Cultul Eroilor, prin concursul primăriei municipiului Chișinău. În prezent, cimitirul militar necesită atenția urgentă a instituțiilor politice din Republica Moldova. Cimitirul este un monument istoric, unde sunt înhumați ostași din șapte armate, etnici români, ruși, austrieci, slovaci, cehi, francezi, greci, polonezi etc., căzuți la datorie în timpul celor două războaie mondiale. În perioada interbelică, acest cimitir a avut parte de o atenție și o îngrijire speciale din partea autorităților politice și civile din Basarabia, în schimb, în perioada sovietică, locul de veghe al ostașilor a fost profanat. În 2011, mai multe societăți, printre care Consiliul Mondial Român (cu sediul în Los Angeles), Asociația Victimelor Regimului Comunist și a Veteranilor de Război ai Armatei Romane, Asociația Foștilor Deportați și Deținuți Politici din Moldova au inițiat o campanie de solidarizare a societății civile pentru salvarea și reamenajarea Cimitirului Eroilor din Chișinău. La această campanie, treptat, au început să se asocieze preoți ai Mitropoliei Basarabiei, din 2011 – preoți romano-catolici, care au înălțat rugăciuni pentru cei căzuți, care de ani buni nu au avut parte de servicii divine. Vezi: *Cimitirul Eroilor din Chișinău. Recviem sau renaissance?* Chișinău: Bons Offices, 2011.